

I. GENEL DEęERLENDİRME

A. DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER

Ekonomik büyüme hızı 2000 yılından itibaren düşük düzeylerde gerçekleşen dünya ekonomisinde, 2003 yılı başında yeni bir belirsizlik ve duraklama eğilimi ortaya çıkmıştır. Bu süreçte; 2002 yılı sonu ve 2003 yılı başında olası Irak savaşından kaynaklanan belirsizlik, devletlerin uluslar arası ekonomide birbirlerine uyguladıkları kısıtlamalardan kaynaklanan gerginlik, yüksek petrol fiyatları, akut solunum yetmezliği sendromu (SARS) ve terörizmin yarattığı endişeler etkili olmuştur. Ancak 2003 yılının ikinci yarısından itibaren Irak savaşının sona ermesiyle jeopolitik risklerin azalması, ABD başta olmak üzere birçok ülkede ekonomiyi canlandırmak amacıyla genişletici makro ekonomik politikaların izlenmesi, tüketici ve yatırımcı güveninin artması, petrol fiyatlarındaki düşüş eğilimi ekonomik beklentileri olumlu yönde etkilemiş, dünya ekonomisi yükseliş trendine girmiştir. 2002 yılında % 3 büyüyen dünya ekonomisinin 2003 yılında 0,2 puanlık sınırlı bir artışla % 3,2 büyüme kaydedeceği tahmin edilmektedir (Tablo 1).

2003 yılında bir önceki yıla göre gelişmiş ülkelerin büyüme hızlarının değişmeyecek % 1,8 düzeyinde kalacağı, gelişmekte olan ülkelerin büyüme hızlarının 0,4 puanlık artışla % 5'e, geçiş süreci ülkelerinin büyüme hızlarının da 0,7 puanlık artışla % 4,9'a yükselmesi beklenmektedir.

ABD'de 2002 yılının ikinci yarısında jeopolitik belirsizliklerdeki artış, olası Irak savaşı hazırlıkları, mali piyasalardaki belirsizlik, hisse senedi fiyatlarındaki hızlı düşüş ve tüketim ile yatırım talebindeki azalma nedeniyle ekonomik canlanmada yavaşlama başlamıştır. Bu eğilim 2003 yılının ilk yarısında da devam etmiştir.

Irak savaşının beklenenden daha kısa sürmesiyle ABD ekonomisi yeniden canlanmaya başlamış, büyüme hızı ivme kazanmıştır. Uygulanan genişletici maliye ve para politikaları, özel tüketim ve yatırım harcamalarında meydana gelen artış, artan askeri harcamalar, kamu harcamalarındaki genişleme, vergi ve faiz oranlarındaki indirimler, verimlilikte görülen iyileşme ve dolardaki değer kaybının ihracat üzerindeki olumlu etkisiyle ABD ekonomisinin büyüme hızının % 2,6 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. ABD ekonomisinde 2001 yılından beri yaşanan yavaşlama ve durgunluk sürecinin aşılarak, ABD'nin önümüzdeki dönemde dünya ekonomisindeki iyileşmeye önderlik etmesi beklenmektedir.

Tablo 1: Dünya Üretimi

	2001	2002	2003 {1}	2004 {1}
Dünya Üretimi	2,4	3,0	3,2	4,1
Gelişmiş Ülkeler	1,0	1,8	1,8	2,9
ABD	0,3	2,4	2,6	3,9
Japonya	0,4	0,2	2,0	1,4
Kanada	1,9	3,3	1,9	3,0
Euro Bölgesi	1,5	0,9	0,5	1,9
Gelişmekte Olan Ülkeler	4,1	4,6	5,0	5,6
Asya	5,8	6,4	6,4	6,5
Çin	7,5	8,0	7,5	7,5
ASEAN-4 {2}	2,9	4,3	4,1	4,4
Latin Amerika	0,7	-0,1	1,1	3,6
Brezilya	1,4	1,5	1,5	3,0
Geçiş Süreci Ülkeleri	5,1	4,2	4,9	4,7
Rusya	5,0	4,3	6,0	5,0

Kaynak: IMF World Economic Outlook, September 2003

{1}: Tahmin.

{2}: Endonezya, Malezya, Filipinler ve Tayland.

Yaklaşık on yıllık süreçte üç kez durgunluk yaşayan Japonya ekonomisinde 2003 yılında olumlu gelişme görülmüştür. 2002 yılında % 0,2 büyüyen Japonya ekonomisinin 2003 yılında % 2 büyümesi beklenmektedir. Bu büyüme iç talep ile bölge ülkeleri ve ABD kaynaklı dış talepten kaynaklanmıştır. Asya ülkelerine yapılan ileri teknoloji ürün ihracatı ile ABD'ye yapılan ileri teknoloji ürünü ve otomobil ihracatı Japonya'nın ihracat performansını olumlu yönde etkilemiştir. Merkez Bankası'nın uyguladığı esnek para politikası kısa vadeli faiz oranlarının sıfırda tutulmasına ve mali sistemin istikrar kazanmasına katkıda bulunmuştur. Ancak enflasyon durdurulamamış, parasal büyüme ve banka kredilerinde artış sağlanamamıştır.

Euro Bölgesi'nde yaşanmakta olan ekonomik durgunluk 2003 yılında daha da derinleşmiştir. 2002 yılında % 0,9 olan bölgenin büyüme hızının 2003 yılında % 0,5'e gerileyeceği tahmin edilmektedir. Gerçekleşmesi beklenen bu düşük oranlı büyüme büyük ölçüde dış talepten kaynaklanmıştır. Yılın sonlarına doğru iç talep ve yatırımlardaki artış da büyümeye katkı yapmıştır. Bölge ekonomilerindeki düşük oranlı büyüme, zayıf tüketici güveni, bütçe açıklarındaki artış, yüksek iş-

sizlik oranları ve Euro'nun yüksek değerini koruması bölge ekonomilerine yönelik beklentileri olumsuz etkilemiştir.

Ülkeler bazında değerlendirildiğinde bölgenin güçlü ekonomilerinden Almanya ve İtalya'nın büyüme hızı bölge ortalamasının altında gerçekleşirken Fransa bölge ortalaması ile aynı oranda büyümüş, İspanya'nın büyüme hızı ise bölge ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir (Tablo 2).

Tablo 2: Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'ye İlişkin Temel Ekonomik Göstergeler

	2001	2002	2003
BÜYÜME (GSYİH) (%)			
Avrupa Birliği	1,7	1,1	0,8
Euro Bölgesi	1,5	0,9	0,5
Almanya	0,8	0,2	0,0
Fransa	2,1	1,2	0,5
İtalya	1,8	0,4	0,4
İngiltere	2,1	1,9	1,7
İspanya	2,7	2,0	2,2
Türkiye (1)	-7,5	7,9	5,8
İŞSİZLİK (%)			
AB	7,4	7,7	8,2
Euro Bölgesi	8,0	8,4	9,1
Almanya	7,9	8,6	9,5
Fransa	8,5	8,8	9,5
İtalya	9,5	9,0	9,0
İngiltere	5,1	5,2	5,2
İspanya	10,5	11,4	11,4
Türkiye (1)	14,5	15,7	15,3
ENFLASYON (Tüketici Fiyatları) (%)			
AB	2,4	2,3	2,2
Euro Bölgesi	2,4	2,3	2,0
Almanya	1,9	1,3	1,0
Fransa	1,8	1,9	1,9
İtalya	2,7	2,6	2,8
İngiltere	2,1	2,2	2,8
İspanya	2,8	3,6	3,1
Türkiye (1)	68,5	29,7	18,4
KAMU DENGESİ / GSYİH (%)			
AB	-1,1	-2,0	-2,3
Euro Bölgesi	-1,7	-2,3	-3,0
Almanya	-2,8	-3,5	-3,9
Fransa	-1,4	-3,1	-4,0
İtalya	-2,6	-2,3	-2,8
İngiltere	0,9	-1,3	-2,5
İspanya	-0,1	-0,1	-0,2
Türkiye (1)	-16,2	-12,6	-8,6
KAMU BORÇ STOKU / GSYİH (%)			
AB	70,9	71,6	72,6
Euro Bölgesi	73,9	74,7	75,7
Almanya	60,5	62,8	65,3
Fransa	64,5	67,0	69,5
İtalya	117,8	117,4	117,1
İngiltere	50,4	52,0	53,5
İspanya	68,2	65,6	63,3
Türkiye (1) (2)	108,0	94,0	84,0

Kaynak: IMF World Economic Outlook September 2003, OECD Economic Outlook December 2003

(1): Türkiye'ye ilişkin bilgiler DİE, DPT ve HİA verilerinden derlenmiştir.

(2): Toplam Kamu Brüt Borç Stoku.

2002 yılında % 0,2 büyüyen Almanya'nın GSYİH'sı, 2003 yılında ekonomik belirsizlik, tüketim ve yatırım harcamalarındaki azalma, bankacılık sektöründeki sorunlar ve ihracattaki olumsuz gelişmelere bağlı olarak aynı düzeyde kalmıştır.

Almanya 2003 yılında ekonomik gelişmesi en kötü ülkeler arasında yer alırken Euro alanı büyüme hızını da olumsuz yönde etkilemiştir. Fransa'nın büyüme hızı 2002 yılına göre 0,7 puanlık düşüşle % 0,5'e gerilerken, İtalya'nın % 0,4'lük büyüme hızında değişiklik olmamış, İspanya'nın büyüme hızı ise 0,2 puanlık artışla % 2,2'ye yükselmiştir.

Euro Bölgesi dışında kalan İngiltere bir çok Avrupa ülkesinden daha iyi performans göstermiştir. Büyüme hızı 2002 yılı büyüme hızının 0,2 puan gerisinde kalmakla birlikte, Avrupa Birliği ve Euro Bölgesi ortalama büyüme hızının üzerinde gerçekleşmiştir. 2002 yılında %1,9 büyüyen İngiltere'nin, 2003 yılında yatırım harcamalarındaki durgunluğa rağmen hizmet ihracatı ve tüketim harcamalarındaki artışın etkisiyle % 1,7 büyüyeceği tahmin edilmektedir.

Euro Bölgesi'nde beklenenden daha derin ve uzun süren durgunluk süreci istihdam üzerinde olumsuz etki yapmış, işsizlik oranı 2001 yılından itibaren yükselmeye başlamıştır. Bu eğilim 2003 yılında da devam etmiş, 2002 yılında % 8,4 olan bölgedeki işsizlik oranı, 2003 yılında % 9,1'e yükselmiştir. İşsizlik oranı İtalya'da % 9 ile bölge ortalamasının altında kalırken, Fransa ve Almanya'da % 9,5, İspanya'da % 11,4 olmuştur. İngiltere'de ise kamu harcamalarındaki artışın kamu hizmetleri istihdamını artırması sonucu % 5,2 ile yukarıda bahsedilen ülkelerdeki işsizlik oranının oldukça altında kalmıştır.

Avrupa Birliği ve Euro Bölgesi'nde enflasyonda 2002 yılında başlayan düşüş 2003 yılında da devam etmiştir. 2002 yılında Avrupa Birliği ve Euro Bölgesi'nde % 2,3 olan tüketici fiyatları artış hızı, 2003 yılında Avrupa Birliği'nde % 2,2'ye, Euro Bölgesi'nde % 2'ye gerilemiştir. Tüketici fiyatları enflasyonu Almanya'da % 1,3'den % 1'e, İspanya'da % 3,6'dan % 3,1'e gerilerken, Fransa'da % 1,9'luk düzeyini korumuş, İtalya'da % 2,6'dan % 2,8'e, İngiltere'de % 2,2'den % 2,8'e yükselmiştir.

Avrupa Birliği ülkelerinin kamu maliyelerindeki bozulma 2003 yılında devam etmiş, üye ülkelerin kamu açığının GSYİH'ya oranında artış olmuştur. Söz konusu oran Avrupa Birliği'nde % 2,3'e, Euro Bölgesi'nde % 3'e yükselirken, bu ülke grupları içinde yer alan Almanya'da % 3,9'a, Fransa'da % 4'e ulaşmıştır.

Gelişmekte olan ekonomilerin büyüme hızlarında 0,4 puanlık artış olmuştur. Bu ülkelerin büyüme hızları dünya ortalamasını 1,8 puan aşarak % 5 düzeyinde gerçekleşmiştir.

2002 yılında % 0,1 küçülen Latin Amerika ekonomileri 2003 yılında önemli oranda istikrar kazanmışlardır. 2003 yılında bu ülkelerin ortalama büyüme oranının, Uruguay ve Venezuela ekonomilerinde yaşanan küçülmeye rağmen büyük ölçüde Arjantin, Şili ve Peru ekonomilerinde yaşanan üretim artışlarına bağlı olarak % 1,1 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Bölge ülkelerinden biri olan Brezilya'nın büyüme hızının değişmeyerek önceki yılın seviyesinde kalacağı tahmin edilmektedir.

Dünyanın en hızlı büyüyen bölgesi olan Asya Bölgesi, 2003 yılının başlarında SARS salgını ve Irak savaşından olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu olumsuzlukların ortadan kalkması ve iç talep ve ihracatta meydana gelen artışa bağlı olarak bölge ekonomilerinin, dünya ortalamasının iki katına karşılık gelen % 6,4 oranında büyüyecekleri tahmin edilmektedir.

Dünya ekonomisinin yeni lokomotifi olmaya hazırlanan Çin, OECD ülkelerinde görülen canlanma, üretimin yüksek maliyetli bölgelerden bu bölgeye yönlendirilmesi ve güçlü tüketim harcamaları sonucu yüksek büyüme performansını 2003 yılında da sürdürecektir. Çin'in büyüme hızının 2002 yılına göre 0,5 puan azalmakla birlikte yine de % 7,5 gibi yüksek bir oranda gerçekleşmesi beklenmektedir.

Endonezya, Malezya, Filipinler ve Tayland'ın oluşturduğu ASEAN ülkelerinin büyüme hızlarının bir önceki yıla göre 0,2 puan yavaşlayarak % 4,1 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

2002 yılında % 4,2 büyüyen geçiş süreci ülkelerinin, büyük ölçüde net enerji ihracatçısı olan ülkelerde ve Rusya'daki güçlü büyüme performansına bağlı olarak 2003 yılında % 4,9 büyümeleri öngörülmektedir. Rusya'nın büyüme hızının da bölge büyüme hızını 1,1 puan aşarak % 6 olması beklenmektedir.

2002 yılında zor koşullara rağmen % 3,2 canlanma kaydeden dünya ticaret hacminde, 2003 yılında % 2,9 oranında genişleme beklenmektedir (Tablo 3).

Tablo 3: Dünya Ticaret Hacmi

	2001	2002	2003 (1)	2004 (1)
Dünya Ticaret Hacmi (2)	0,1	3,2	2,9	5,5
(İthalat ve Hizmet Ticareti)				
İhracat				
Gelişmiş Ülkeler	-1,0	2,2	2,8	4,8
Gelişmekte Olan Ülkeler	1,6	6,0	5,1	7,8
Geçiş Süreci Ülkeleri	11,9	6,3	6,6	8,1
İthalat				
Gelişmiş Ülkeler	-0,8	2,2	1,6	5,2
Gelişmekte Olan Ülkeler	2,7	6,5	4,3	6,9
Geçiş Süreci Ülkeleri	6,0	6,3	5,8	5,6

Kaynak: IMF World Economic Outlook, September 2003

(1): Tahmin.

(2): Dünya İhracatı ve ithalatındaki yıllık yüzde değişimin ortalaması.

Gelişmekte olan ülkeler ile geçiş süreci ülkelerinin ihracat ve ithalat artış oranları, gelişmiş ülkelere göre daha yüksek gerçekleşecektir.

Gelişmiş ülkelerin ihracat ve ithalat hacimlerinde 2002 yılında % 2,2'lik artış olurken, 2003 yılında ihracat artış oranlarının % 2,8'e yükseleceği, ithalat artış oranlarının ise % 1,6'ya gerileyeceği tahmin edilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin ihracat hacimleri artışının % 6'dan % 5,1'e, ithalat hacimleri artışının da % 6,5'den % 4,3'e gerileyeceği öngörülmektedir. Geçiş süreci ülkelerinin ihracat hacimleri artış oranının % 6,3'den % 6,6'ya yükselmesi, ithalat hacimleri artış oranının ise % 6,3'den % 5,8'e gerilemesi beklenmektedir.

B. TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER

Yaklaşık son otuz yıl içinde Türkiye ekonomisi çok sayıda kriz yaşamıştır. Uluslararası Para Fonu (IMF) destekli istikrar programları ile bu krizler aşılmaya çalışılmıştır. Ancak istenen sonuç tam olarak sağlanamamış, Türkiye ekonomisi sorunlarından arınarak beklenen başarı düzeyini bir türlü yakalayamamıştır. Aksine sorunlar zamanla daha da zorlaşmış ve karmaşıklaşmıştır. Krizin biri bitmeden diğeri başlamıştır. En son 2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat ayında art arda iki mali kriz yaşanmıştır. Bu krizleri aşabilmek amacıyla 2001 yılı Mayıs ayında "Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" adı altında IMF destekli yeni bir ekonomik program uygulamaya konulmuştur. Bu programdan da istenen sonuçlar elde edilememiştir. Bunun üzerine Uluslararası Para Fonu'na 18 Ocak